

Масового характеру набуло таке явище як "експорт робочої сили" (еміграція економічно активного населення, виїзд за кордон з метою реалізувати себе як робочу силу) особливо жіночої, що призводить до зменшення фертильності тощо.

Новим для суспільства, навіть для ЗМІ, стало слово "гендер". Гендер — це система стосунків між жінкою і чоловіком, яку визначає не статева природа, а соціальні, політичні й економічні умови. За програмою ООН "Гендер у розвитку" створено Гендерне бюро, основними напрямками роботи якого є: дослідження сучасного статусу жінок, аналіз природи та наслідків нерівноправ'я, аналіз гендерної статистики, поширення інформації, проведення студій, навчальної та освітньої роботи, створення бази даних та інформаційної мережі для урядових та недержавних структур з метою інтеграції гендерних підходів у державну політику і в громадянське суспільство.

Понятійно-категоріальна система мобільно реагує на усі зміни в життєдіяльності жіночої людності. Демографічна термінологія постійно поповнюється з різних джерел, удосконалюється, чому сприяє й проведення конференцій такого типу.

1. Анісімова Г., Влах М. *Понятійно-термінологічний словник із курсів "Географія населення з основами етнографії", "Демографія" та "Геоурбаністика"*. - Львів: Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 1999. - 70с. 2. Володимир Кубійович. *Т.І. Наукові праці / Упорядкування і вступна стаття проф. Олега Шаблія*. Париж - Львів: Фенікс, 1996. - 800с. 3. *Демографический энциклопедический словарь / Гл. ред. Валентей Д.И.* — М.: Изд-во "Советская энциклопедия, 1985. - 608с. 1985. 4. *Енциклопедія Українознавства (видання в Україні)*. Т. IV / За ред. В.Кубійовича. Львів: Молоде Життя, 1993. 5. *Женщина мира, 1995 год. Тенденции и статистика. Организация Объединённых Наций*. Нью-Йорк, 1995. 6. *Рудницький С.Л. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передмова О.І.Шаблія*. Львів: Світ, 1994. — 416с. 7. *Шаблій О. Про декомунізацію і дерусифікацію соціально-економічної географії // Краєзнавство. Географія. Туризм, № 11 (112), березень 1999.*

ЕТНОКУЛЬТУРНА ЛЕКСИКА ЯК ОБ'ЄКТ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

© А. Маймакова, 2000

Кизилорда, Казахстан

Одним із актуальних напрямків сучасного мовознавства є етнолінгвістика, що орієнтується на вивчення мови в її зв'язках з історією, культурою та менталітетом етносу.

Етнолінгвістика, як відзначає М.І.Толстой, "не є простий гібрид мовознавства й етнології або суміш окремих елементів того й іншого" [1]. Це наука, як і ряд інших суміжних дисциплін (соціолінгвістика, психолінгвістика, математична лінгвістика тощо), чітко визначає аспект, у якому формується й функціонує мова.

В етнолінгвістиці мова завжди залишається основним предметом дослідження незалежно від того, яка субстанція (мовна чи немовна) і яка функція (комунікативна, обрядова, міфологічна тощо) аналізується [1].

Цілоком вдячне поле для етнолінгвістичних досліджень становить лексика – головне сховище національно-мовного фонду народу, його культури й самосвідомості.

У кожній мові є лексичні одиниці, що передають національний колорит, національний менталітет, т.зв. етнокультурна лексика, яка являє собою, часом, досить великий та неоднорідний прошарок: вона позначає все те, що є характерним для побуту, традицій та культури того чи іншого народу протягом різних історичних епох.

У сучасних умовах, коли міжнаціональне спілкування набуває широких масштабів, коли наступив період усвідомлення самих себе, своєї мови та свого бачення світу,

прихованого в мові, проблема перекладу етнокультурної лексики на іншу мову набуває особливої актуальності. Відтворення інонаціональних лексем засобами іншої мови ускладнюється тим, що в перекладі слід передавати не лише особливості реалій мови оригіналу але й спробувати донести до “іноземця” правильне розуміння й сприйняття образів, що формуються у даного народу, знайти в мові перекладу такі засоби, які б могли достовірно відобразити національний менталітет носія мови оригіналу.

Не меншу актуальність у цьому зв'язку набуває проблема лексикографічного опису етнолексем, запозичених і засвоєних лексичною системою “чужої” мови.

Як показують лексикографічні джерела, тлумачення окремих етнолексем дають лише найзагальніше уявлення і загальну інформацію про референта реалії. Пор. тлумачення таких слів у Словнику російської мови в 4-х томах: *байрам* – ‘название двух трехдневных мусульманских праздников’ [2, Т.І, С.56]; *беишмет* – ‘одежда тюркских, монгольских и кавказских народов, плотно прилегающая к груди и в талии и доходящая до колен’ [2, Т.І, С.89]; *колпак* – ‘головной убор остроконечной, овальной и т. п. формы’ [2, Т.ІІ, С.79]; *юрта* – ‘переносное (обычно конусообразное) жилище кочевников Центральной и Средней Азии’ [2, Т.ІV, С.776].

Подібне тлумачення запозиченої етнолексми “своєю” лексичною одиницею з великою кількістю значень, тобто коли видове поняття підміняється родовим, дозволяє відтворити лише предметну сутність реалії, а національний колорит при цьому втрачається.

Окремі словникові статті названого лексикографічного джерела до етнолексем-запозичень містять неточну предметну інформацію. Пор. *кумыс* – ‘питательный напиток из перебродившего кобыльего (реже верблюжьего) молока’ [2, Т.ІІ, С.149]; *айран* – ‘кислое молоко особой закваски (распространено в Сибири, Средней Азии, Крыму и на Кавказе’ [2, Т.І, С.28].

По-перше, *кумыс* (казахське *Қымыз*)- традиційний тонізуючий напій казахів та інших тюркських народів, що готується шляхом заквашування та збовтування із свіжого кобилячого, а не верблюдячого молока.

По-друге, із верблюдячого молока за допомогою закваски й шляхом збовтування готують напій, що називають *шубатом* (казахське *шұбат*).

По-третє, не зовсім точно в словниковій статті відзначений і спосіб приготування цього напою – бродіння.

Цікаво, з етнографічного погляду, навести тут опис технології виготовлення кумису: свіже кобиляче молоко наливають у шкіряний мішок – *саба* або у високу дерев'яну посудину – *кубі* (куби), кришка якої має отвір для мутовки – *піспек* (писпек), додають закваску й довго збовтують, що сприяє активнішому бродінню. Щоб повітря не виходило із *саба* і не розпліскувалось молоко, горловину *саба* зав'язують.

Закваскою для першого приготування кумису служать крупинки, що залишилися від торішнього кумису – *ерібі* (ерибі). Іноді як закваску використовують варену стегнову кістку коня – *ортан жіліктін үлкен басы*, домашня ковбаса із ребер конини – *қазы*, гривне сало коня – *жал* або кислий хліб. Закваскою для молодого кумису може служити й старий кумис.

Закваска необхідна лише для першого приготування кумису. Потім щодня в *саба* залишають певну кількість старого кумису, що доливається свіжим молоком і довго збовтується. Через добу кумис готовий до споживання.

Пор. у цьому зв'язку словникову статтю до лексеми кумис у “Тлумачному словнику

живої великоруської мови” В.І.Даля: *кумыс, кумыз* – ‘квашеное кобылье молоко, любимый напиток кочевых племен: его готовят в мехе (большой, *саба*; малый *турсук*; на Кавк. *бурдюк*, у русских *козевка*), наливая молоко с водою на закваску и сильно пахтая. чтобы молоко, до окончания кислого брожения, перешло в винное’ [3, Т.ІІ, С.218].

Що ж до айрана, то це кисломолочний напій із знежиреного овечого, коров’ячого (частіше – у суміші) молока. Знежирене молоко заквашують у теплому вигляді, ставлять у тепле місце й перед уживанням розмішують водою. Пор. у В.І.Даля: *айран* – ‘разболтанная на воде простокваша для питья’ [3, ТІ, С.7].

Лексикографічна презентація етнолексемі-запозичення є складним завданням і вимагає особливих принципів, які б враховували не лише корелятивність номінацій у різних мовах, але й специфічні етнічні детерміновані компоненти значення, оскільки лексична система кожної мови представляє національну своєрідність мовного членування світу, відображає найтонші нюанси його сприйняття народом, народну психологію, духовний склад нації.

1. Толстой Н.И. О предмете этнолингвистики и ее роли в изучении языка и этноса // *Ареальные исследования в языкознании и этнографии. Язык и этнос /Отв. ред. Н.И.Толстой.-Л.: Наука, 1983. – С.182.* 2. *Словарь русского языка: В 4-х т. /Под ред. А.П.Евгеньевой.-М.: Русский язык, 1985 – 1988.* 3. *Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х т.- М.: Русский язык, 1998.*

НАЗВИ НАРОДНИХ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У МУЗИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

© Софія Булик-Верхола, 2000

Львівський національний університет

Система музичних термінів української мови є різноманітною, у неї входять назви музичних інструментів, діячів, жанрів, видів, течій, напрямів, шкіл, теоретичних понять тощо. Музичні інструменти традиційно поділяють на струнні, духові та ударні.

Роги, трубчасті кістки тварин, пустотілі раковини, які спочатку служили людям засобом контактування, згодом, коли на них було зроблено отвори для пальців, що давало можливість змінювати висоту звука, стали першими духовими інструментами. За часом виникнення духові музичні інструменти вважаються пізнішим (після ударних) і якісно новим етапом розвитку народного інструментарію.

Духові інструменти, які побутують у різних регіонах України, за способом звукодобування поділяються на три основні групи: 1) свистячі або лабіальні (*сопілка* та її різновиди, *свистки*); 2) амбушурні (*ріг*, *трембіта*, *труба*); 3) язичкові (*дуда*, *дримба*, *луска*).

До першої групи зараховуємо *сопілку* (*денцівку*), *дудку*, *свисток*, *пищалку*, *теленку*, *жоломію*, *флерку*, *флюару*, *кувицю* та ін. Усі ці інструменти об’єднує подібний спосіб добування звука, відрізняються вони будовою. Окремі назви є синонімічними (те чи інше називання музичного інструмента обмежене територіально). Ці інструменти вже були предметом наукового дослідження у науковій літературі [1,3,8,21]. Мова йде не про опис цих інструментів, а про подачу їх назв, які відзначаються різноманітністю, вимагають уточнень і наукової класифікації.

Лише зібравши усі відомі і забуті назви народної музичної лексики, вивчивши і систематизувавши її, можна в майбутньому прийти до уніфікації цих найменувань у літературній мові.